

Broedvogels in Zandhuizen en De Hoeve in 2019

Klaas Jager

Sovon-rapport 2019/49

Broedvogels in Zandhuizen en De Hoeve in 2019

Klaas Jager

Sovon-rapport 2019/49
Dit rapport is samengesteld
in opdracht van Staatsbosbeheer

Colofon

© Sovon 2019

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Staatsbosbeheer

Foto's omslag: Fred Hustings, Klaas Jager

Wijze van citeren: Jager K. 2019. Broedvogels in Zandhuizen en De Hoeve in 2019. Sovon-rapport 2019/49. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

ISSN-nummer: 2212 5027

Inhoud

Samenvatting.....	2
1. Inleiding.....	3
2. Gebiedsbeschrijving.....	4
2.1 Ligging en karakteristiek.....	4
2.2 Beheer en gebruik.....	6
3. Werkwijze en omstandigheden	7
3.1 Veldwerk	7
3.2 Gegevensverwerking en interpretatie	7
3.3 Foutenmarges	7
3.4 Weersomstandigheden	8
4. Resultaten 2019.....	9
4.1 Soorten en aantallen	9
4.2 Beheertypen en kwaliteitsbepalende SNL-soorten	10
4.3 Vergelijking met eerdere karteringen	11
4.4 Soortbespreking	13
5. Evaluatie	16
Literatuur	17
Bijlage 1. Verspreidingskaarten broedvogels 2019.....	18

Samenvatting

Het geïnventariseerde gebied van Zandhuizen en de Hoeve bestrijkt 486 hectare op de noord- en zuidflank van rivier de Linde. In de periode medio maart-eind juni zijn, verdeeld over 3-4 dagen, vijf volledige inventarisatieronden uitgevoerd. In totaal werden met inbegrip van reistijd tussen de deelgebieden 7821 minuten aan de inventarisatie gespendeerd, wat neerkomt op circa 16 minuten per hectare.

In het gebied zijn in 2019 84 soorten vastgesteld, waarvan er 74 zijn gekarteerd. Fitis, Gaai, Houtduif, Koolmees, Merel, Pimpelmees, Roodborst, Tjiftjaf, Winterkoning en Vink waren aanwezig, maar zijn niet geteld. Van de soorten staan 15 op de Rode lijst van bedreigde en kwetsbare vogels in Nederland, waaronder 2 bedreigd, 6 kwetsbaar en 7 gevoelig. Ten opzichte van een kartering in 2007 in een deel van het gebied, namen veel soorten van halfopen terrein in aantal af, terwijl veel bossoorten in aantal toenamen.

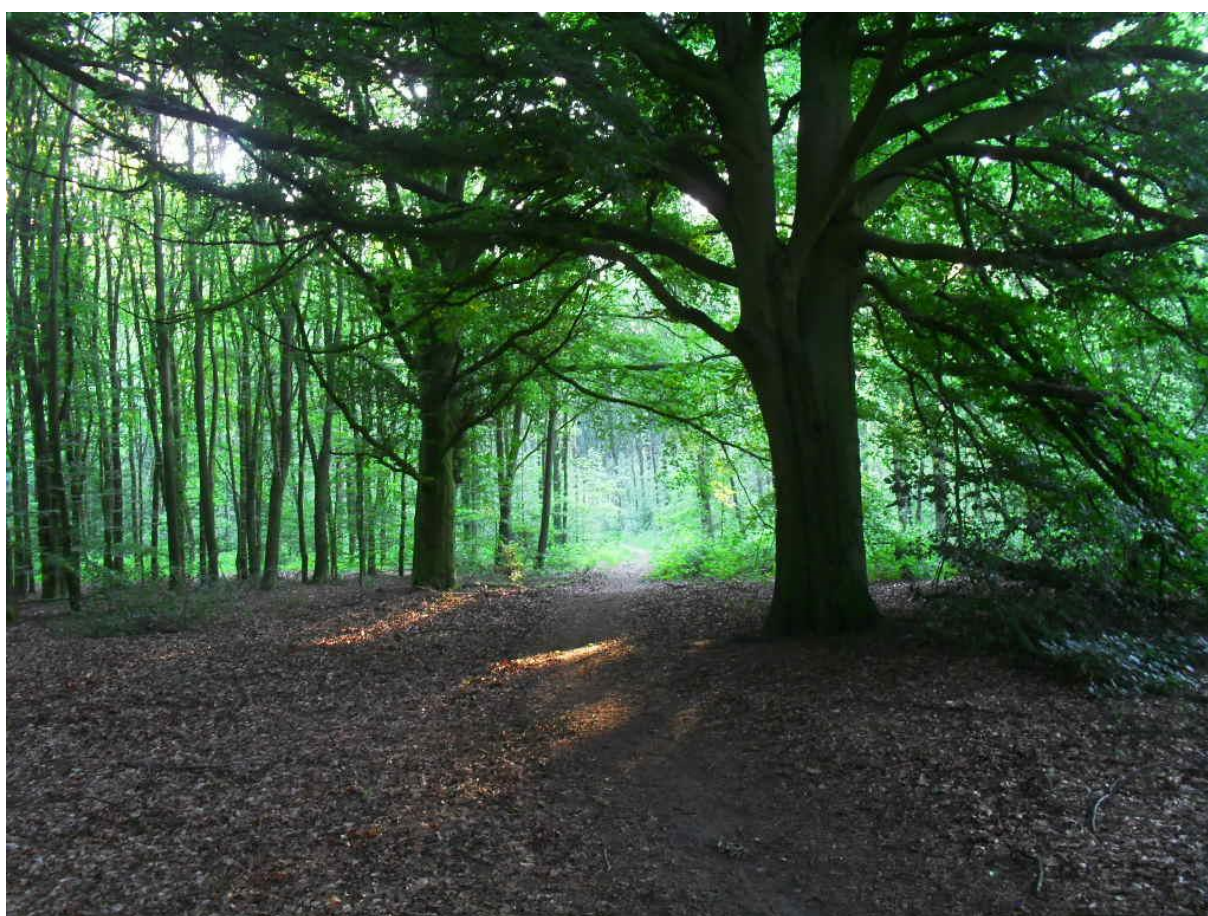
Parkbos met een door welriekende azalea en rododendron omgeven vijver in Koepelbos (3 mei 2019).

1. Inleiding

In het voorjaar van 2019 vond in opdracht van Staatsbosbeheer een broedvogelkartering plaats in een aantal gebieden binnen de objecten Zandhuizen en De Hoeve langs de Linde. De inventarisatie werd uitgevoerd door Sovon Vogelonderzoek Nederland in het kader van de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL), waarbij monitoring van broedvogels in een zesjarige cyclus is vereist. De resultaten worden gerapporteerd aan de provincie. Staatsbosbeheer gebruikt de gegevens tevens voor de beheerevaluatie van natuurgebieden.

Het veldwerk werd gedaan door Klaas Jager. Contactpersoon namens Staatsbosbeheer was Rutger Zeijpveld (Adviseur Monitoring). Samen met Emiel Beijck (Boswachter ecologie) in de Beheereenheid Súdeast-Fryslân voorzag hij bij de kartering en rapportage tevens in de nodige inhoudelijke informatie. De vrijwilligers René Riem Vis en Florian Bijmold van het regionaal steunpunt van de Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN) gaven aanvullende informatie over roofvogels, met name ten aanzien van Wespendienven. Naar genoemde personen gaat een woord van dank uit.

In dit rapport worden de inventarisatieresultaten van 2019 gepresenteerd.

Jong tot middeloud beukenbos, met amper ondergroei in de Noordwoldermeenthe (19 juni 2019).

2. Gebiedsbeschrijving

2.1 Ligging en karakteristiek

Het geïnventariseerde gebied van Zandhuizen en de Hoeve bestrijkt 486 hectare op de noord- en zuidflank van rivier de Linde. De verschillende deelgebieden strekken zich van oost naar west over circa 25 kilometer uit tussen de dorpen Nijeberkoop, Zandhuizen, Oldeberkoop, Noordwolde/Rode Dorp, Nijeholtpade, De Hoeve en Oldeholtpade. Respectievelijk betreft het: Nijeberkoop, Stuttebosch, Bekhof, Madenweg, Koepelbos, de Barte, Noordwoldermeenthe, oeverlanden Linde, Schutsluis, de Hoeve, Koningsbergen, Kontermans en Weteringpetten (figuur 1). Het grootste deel bestaat uit bos afgewisseld door heide, vennen, schraal hooiland en moeras met petgaten en plassen. Vermeldenswaardige wegen zijn de druk bereden N351 (Bovenweg/Stellingenweg), die de noordkant van het onderzoeksgebied begrensd en de N353 (Oldeberkoperweg), die tussen Oldeberkoop en Zandhuizen de oostkant doorsnijdt. Door het midden slingeren rustiekere weggetjes, zoals de Kontermansweg en IJkenweg aan de westkant en Madenweg aan de oostkant. Langs de zuidelijke begrenzing zijn dat de Jokweg bij de Hoeve en Schapendrift onder het Rode Dorp. De natuurterreinen worden omgeven door vrij intensief gras- en akkerland (meest mais, soms aardappelen), maar op tal van plaatsen is ook sprake van extensiever grondgebruik door hobbyboeren met kleinvee en paarden e.d. In combinatie met de vele houtwallen en bosjes, geeft dat het hier en daar licht glooiende landschap een kleinschalig karakter.

In ere herstelde meander bij de Bekhofplas aan de Mandeweg, met een kleurig tapijt van dagkoekoeksbloem (25 mei 2019).

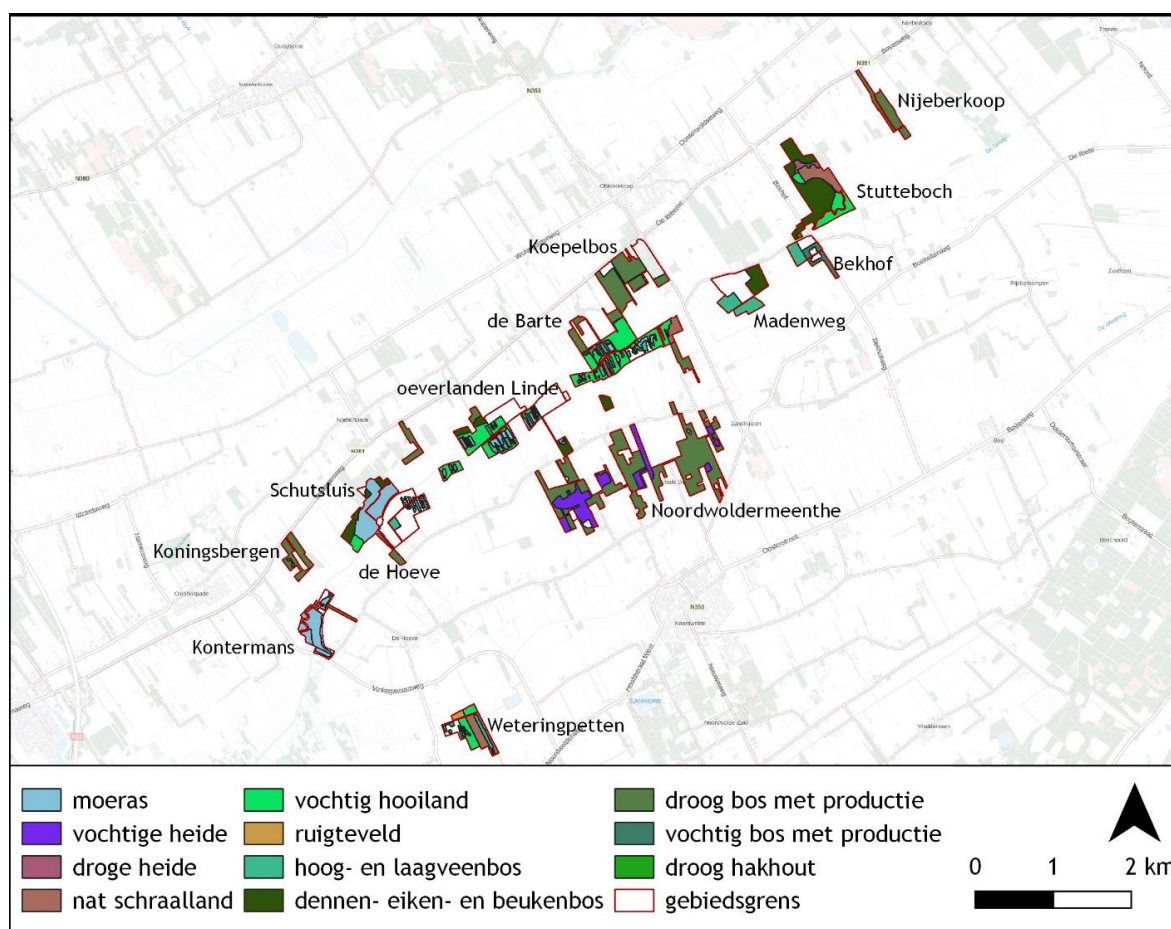
Bos

Het bos is tamelijk gevarieerd, jong tot (middel)oud loof- en naaldbos. Loofbos bestaat onder andere uit oorspronkelijk eikenhakhout, aangelegd op rabatten tussen greppels. In de grotere bossen komt ook vrij veel beuk voor; het meest in de oude kern (daterend van ca 1822) in Koepelbos, de noordoostkant van Stuttebosch en plaatselijk in Noordwoldermeenthe. Daarnaast bestaat loofbos uit Amerikaans eik, es, berk, els, populier en wilg. In natte bosdelen in Weteringpetten en langs de Linde (Barte, Oeverlanden Linde, de Hoeve), is kleinschalig elzen- en wilgenbroek toonaangevend. Wat naaldbos betreft zijn

opstanden van grove den, douglasspar, sitkaspar, fijnspar en Japanse lariks beeldbepalend. In zijn algemeenheid is een royaal struikassortiment aanwezig, behalve in dicht eiken- en beukenbos en in naaldhoutopstanden (daar beperkt tot varens, braamuitlopers en rankende helmblom). In de afgelopen tien jaar is er als gevolg van dunningen, kwijnend bos, windworp en verbossing van heide en gras- en rietland veel struikbos bijgekomen in de hoedanigheid van Amerikaanse en inlandse vogelkers, berk, braam, hazelaar, hulst, lijsterbes, meidoorn, vlier, vuilboom en naaldhoutopslag. Vooral in kapplaatsen en vanwege de essentakziekte bezweken essenbos (delen van Koepelbos, Bekhof en Madenweg) heeft zich een weelderige opslag van struikjes, ruigtestruwelen en kruidlagen ontwikkeld; vooral van meidoorn, vlier, braam, brandnetel, dagkoekoeksbloem, distel, koninginnenkruid en kleefkruid.

Heide, grasland, ruigte en moeras

Grotere terreinen droge tot vochtige heide met enkele vennen en poeltjes zijn te vinden in de Noordwoldermeenthe, met name aan de westkant. De heide is reliëfrijk en overheersend open, maar her en der staan loof- en naaldstruikjes en vanuit randen treedt gestage bosvorming op. Typerend voor Stuttebosch is het centrale deel, met een gevarieerd verloop tussen droge heide op de hogere flank aan de noordkant en nat schraalland in de lagere zuidelijke delen. Dit grasland is botanisch waardevol door een keur aan zeldzame vegetatie, onder meer: blonde zegge, vlozegge, moeras- en heidekartelblad, gevlekte en brede orchis, klokjesgentiaan en Spaanse ruiter. Tussen de zuidelijke bosrand en het grasland kronkelt een met riet- en watervegetatie (o.a. waterviolier, fonteinkruid, holpijp en lisdodde) begroeide meander. De zuidoostkant hiervan is verbost en verruigd met egelantier, kardinaalsmuts, meidoorn, brandnetel, distel, haagwinde, rietgras, e.d. Bloemrijk nat hooiland is verder aanwezig in de Barte, Oeverlanden Linde, Schutsluis en Weteringpetten. Moeras, in de vorm van gefragmenteerd riet- of drasland rond deels verlande petgaten met zeggen, riet(ruigte) en wilgen- en elzenbroek, is voorhanden in de Barte, Oeverlanden Linde, Schutsluis, de Hoeve en Weteringpetten. In Kontermans, het meest westelijke deelgebied aan de Vinkevaartweg en de Linde, is een (herstelde) met riet en struikjes omgroeide meander, plasdras en nat grasland aanwezig.

Figuur 1. Ligging, toponiemen-indeling en beheertypen van de gebieden in Zandhuizen en de Hoeve. Oppervlaktes en codes van de verschillende types, die niet altijd goed zichtbaar zijn op de kaart, staan vermeld in tabel 4.

2.2 Beheer en gebruik

De hoofddoelstelling ten aanzien van bos is gebaseerd op een combinatie van natuurbehoud, recreatie en productie (houtoogst). Ter stimulering van gevarieerdere bosranden en verjonging worden ook vellingen uitgevoerd. Vooral naaldbos is ten dele bestemd voor houtproductie; normaliter wordt in een cyclus van eens per 5-6 jaar bos gekapt. Voor het overige is het beheer gericht op instandhouding van heide, schraal- en hooiland en moeras. Dit gebeurt met specifieke maatregelen, zoals laat in de zomer maaien en afvoeren en periodieke (druk)begrazing met schapen (hei) of koeien (ruiger grasland). Met enige regelmaat wordt struikopslag op de hei geruimd. Om heidevegetatie te stimuleren zijn in het verleden delen geplagd en open verbindingen tussen heide gemaakt. In de Barte en Oeverlanden Linde wordt (door vrijwilligers) in de winter en het voorjaar (volgens afspraak uiterlijk t/m 15 april) op kleinschalig niveau riet gemaaid. Ten tijde van droge periodes kan in deze gebieden vanuit de Linde water worden ingelaten met behulp van windmolens. In de Barte zijn in slootjes stuwbakken geplaatst, om water vast te houden en wegzijgen van mineraalrijke kwel tegen te gaan. Bij Oeverlanden Linde is landbouwgrond langs de beek afgegraven in de omvorming naar natuurlijk nat grasland. Tussen de Bekhofplas en Madenweg zijn enkele jaren geleden stukken bos gekapt en tevens werd hier een oude meander uitgegraven.

Voor recreatief gebruik geldt dat de meeste bossen via paden en lanen zijn opengesteld voor wandelaars, met of zonder aangelijnde hond. Door een deel van de Noordwoldermeenthe loopt een ruiterroute. Het Koepelbos bij Oldeberkoop, dat met vijvers, kronkelende paadjes, statige beukenlanen, rododendrons, azalea's en een hertenkamp met kinderboerderij is aangelegd in de Engelse landschapsstijl, wordt jaarrond het drukst bezocht. In kleinere bossen, zoals in Koningsbergen en Schutsluis, komen eigenlijk alleen omwonenden. Sommige gebiedsdelen van de Barte, Oeverlanden Linde en Weteringpetten zijn in de broedtijd afgesloten. In Schutsluis staat in de bosrand een kijkhut, die uitzicht biedt over het beekdal. In de plas bij de parkeerplaats ligt een vissteiger.

Een rustmoment op de prachtige route door bloemrijk schraalland en moerasbosjes tussen Koepelbos en de Barte (18 juni 2019).

3. Werkwijze en omstandigheden

3.1 Veldwerk

De inventarisatie werd uitgevoerd door middel van de uitgebreide territoriumkartering (Vergeer & van Dijk (2016)). Het accent lag op de selectie broedvogelsoorten van de SNL en BMP-B. De definitieve soortenlijst werd tijdens het startoverleg (d.d. 4-3-2019) in de werkschuur Jubbege bepaald. In praktijk werden bijna alle soorten werden geteld, uitgezonderd: Fitis, Gaai, Houtduif, Koolmees, Merel, Pimpelmees, Roodborst, Stadsduif, Tjiftjaf, Winterkoning en Vink. In de periode medio maart – medio/eind juni zijn, verdeeld over 3-4 dagen, vijf volledige inventarisatieronden uitgevoerd (tabel 1). De veldronden startten vanuit verschillende vertrekpunten, omstreeks zonsopgang en eindigden rond het middaguur. Bij gunstige omstandigheden met de nodige vogelactiviteit werd gekarteerd tot een uur of twee 's middags. Alleen de eerste ronde in Weteringpetten (d.d. 22-03) begon met gunstig weer later op de dag, omdat deze in het moerassige gebied vooral gericht was op eenden en ganzen. De gevolgde routes werden lopend en/of fietsend afgelegd, aangepast aan het terrein (toegankelijkheid), tijdstip van de dag en het seizoen (te verwachten vogels in bepaalde gebiedsdelen). Vrijwel overal kon het bos goed worden gekarteerd vanaf paden, randen en wegen. In grotere en voor (roof)vogels kansrijke stukken werden insteken gemaakt. Moeras, rietland, ruigteveldjes en grasland werden vanaf de randen gekarteerd, of waar nodig en mogelijk soms doorgestoken. In totaal werden met inbegrip van reistijd tussen de deelgebieden 7821 minuten aan de inventarisatie gespendeerd, wat neerkomt op circa 16 minuten per hectare.

Tabel 1. Bezoekdata- en tijdsinvestering in de gebieden in Zandhuizen en De Hoeve, in 2019.

Ronde	Datum	Begin	Eind	Ronde	Datum	Begin	Eind
1	22-03	12:20	13:33	3	04-05	05:43	13:18
1	23-03	06:12	14:02	3	06-05	05:25	13:35
1	24-03	06:01	09:20	3	07-05	05:07	11:51
1	25-03	06:04	12:29	4	25-05	05:11	14:23
1	26-03	06:08	12:36	4	27-05	05:18	13:20
2	11-04	06:06	14:23	4	28-05	05:17	13:51
2	12-04	06:08	08:42	4	29-05	05:18	12:05
2	13-04	06:09	12:41	5	17-06	05:22	11:54
2	15-04	06:06	14:37	5	18-06	04:56	11:21
3	03-05	05:41	14:03	5	19-06	05:19	11:44

3.2 Gegevensverwerking en interpretatie

Waarnemingen werden ter plaatse in het veld op tablet ingevoerd met behulp van het invoerprogramma Avimap. Vastgestelde territoria waren veelal gebaseerd op zingende of baltsende vogels. Bij schaarsere en zeldzamere soorten, en/of soorten met een grote actieradius (zoals roofvogels), werd zoveel mogelijk getracht de hoogst mogelijke (nestindicatieve) broedcode vast te leggen. Verzamelde waarnemingen werden geïnterpreteerd en verwerkt in het autoclusterprogramma van Sovon. Clustering tot territoria gebeurde volgens de criteria conform Vergeer & van Dijk (2016). De stippen op de soortverspreidingskaarten corresponderen met de locatie van geïnterpreteerde waarnemingen met de hoogste broedcode, of anders met de laatst meetellende, geldige waarneming.

3.3 Foutenmarges

Doordat geen nachtbezoeken werden uitgevoerd, zijn vogels die meestal tijdens de volle schemering actief zijn (uilen, Porseleinhoen, Kwartelkoning, Houtsnip en Nachtzwaluw) onderbelicht. Het gelimiteerd aantal bezoeken van de kartering kan inhouden dat zomervogels en/of andere vogels, waarvoor meerdere waarnemingen nodig zijn voor een territorium, onvoldoende uit de verf zijn gekomen. Dit geldt bijvoorbeeld voor roofvogels (denk aan Wespandief, Boomvalk), wanneer ter completering van een enkele zichtwaarneming geen nestvondsten werden gedaan. Voor dergelijke soorten is de verkorte werkwijze bij SNL-broedvogelkarteringen feitelijk ontoereikend. In overeenstemming met BMP en de opdrachtvraag, werd slechts beperkt (extra) tijd gespendeerd aan opzoeken van nesten.

3.4 Weersomstandigheden

Het weer is van invloed op de vogelactiviteit en daardoor mede bepalend voor de effectiviteit van het inventariseren. Slechte weersomstandigheden kunnen leiden tot een lagere trefkans. In tabel 1 staan enkele gemiddelde weersvariabelen samengevat.

Na een zeer zachte winter begon maart nat en winderig, waardoor het begin van de inventarisatie moest worden uitgesteld tot 18 maart. Daarna knapte het weer op en het bleef goed in april, waarbij het in het algemeen zacht was en de zon meer scheen dan normaal. Mei was koel en zonnig, maar in juni liep de temperatuur op tot recordwaarden en viel er nauwelijks regen en dit weerbeeld zette zich door in juli.

De omstandigheden waren in het algemeen dus prima om te inventariseren, al stopte bij veel soorten de zangperiode bijzonder vroeg en was het reeds half juni vaak bijzonder stil in het bos, zelfs 's ochtends vroeg. Door de droogte vielen ondiepere wateren al in de loop van juni droog, wat een drukkende invloed kan hebben gehad op watervogels.

De mast van zomereik in 2018 was goed en van beuk en fijnspar zelfs uitbundig. In combinatie met de zachte winter zullen weinig standvogels daardoor hebben geleden onder voedselgebrek. Ook de stand van bosbewonende muizen was allerm minst slecht, maar zeker niet zo uitbundig als bijvoorbeeld in 2017. De veldmuizenstand moet lokaal goed zijn geweest, maar lang niet altijd. Op sommige buizerdnesten werden namelijk grote aantallen als prooi gevonden, maar een kilometer verderop kon het schaarse troef zijn.

In het voorjaar van 2019 was er vrijwel overal sprake van veel rupsen van onder meer Kleine Wintervlinder en Eikenbladroller. Bijzonder was dat Amerikaanse eik op veel plekken sterker was aangetast dan zomereik. In de meeste jaren is dit andersom.

Tabel 2. Enkele weersvariabelen (gemiddelde temperatuur, aantal zonuren per maand en hoeveelheid neerslag) in de periode maart-juli, op basis van gegevens van het KNMI, station De Bilt. Ref staat voor (langjarig gemiddelde 1981-2010).

Maand	Temperatuur (°C)		Zonuren		Neerslag (mm)	
	2019	Ref	2019	Ref	2019	Ref
Maart	8,0	6,2	129	125	94	68
April	10,9	9,2	241	174	27	44
Mei	11,7	13,1	223	213	33	61
Juni	18,1	15,6	266	201	82	68
Juli	18,8	17,9	231	211	49	81

Uitkijkje op de kijkhut in Schutsluis, met op de voorgrond grazende koeien, die verruiging van grasland in toom moeten houden (20 juni 2019).

4. Resultaten 2019

4.1 Soorten en aantallen

In de gebieden in Zandhuizen en De Hoeve (tezamen 486 ha) zijn in 2019 84 soorten vastgesteld, waarvan er 74 zijn gekarteerd (tabel 3). Fitis, Gaai, Houtduif, Koolmees, Merel, Pimpelmees, Roodborst, Tjiftjaf, Winterkoning en Vink waren aanwezig, maar zijn niet geteld. Van de soorten staan 15 op de Rode lijst van bedreigde en kwetsbare vogels in Nederland, waaronder 2 bedreigd, 6 kwetsbaar en 7 gevoelig (Van Kleunen *et al.* 2017).

Tabel 3. Vastgestelde soorten en aantallen (N) en dichtheden (N/100 ha) in 2019, in het geïnventariseerde gebied van Zandhuizen en De Hoeve (totaal 486 ha).

Soort	N	N/100 ha	RL	Soort	N	N/100 ha	RL
Grote Canadese Gans	2	0,41		Glanskop	16	3,29	
Grauwe Gans	47	7,61		Matkop	31	6,37	GE
Knobbelzwaan	6	1,23		Staartmees	8	1,64	
Nijlgans	4	0,82		Fluiter	4	0,82	
Slobeend	1	0,21	KW	Rietzanger	9	1,85	
Krakeend	1	0,21		Kleine Karekiet	74	15,21	
Wilde Eend	34	7,0		Bosrietzanger	66	13,57	
Soepeend	2	0,41		Spotvogel	8	1,64	GE
Wintertaling	1	0,21	KW	Sprinkhaanzanger	13	2,67	
Kwartel	4	0,82		Zwartkop	342	70,00	
Fazant	11	2,26		Tuinfluiter	148	30,43	
Dodaars	2	0,41		Braamsluiper	1	0,21	
Wespendief	1	0,21		Grasmus	208	42,75	
Sperwer	7	1,44		Vuurgoudhaan	1	0,21	
Havik	1	0,21		Goudhaan	52	10,07	
Buizerd	18	3,70		Boomklever	32	6,58	
Waterral	8	1,64		Boomkruiper	92	18,91	
Waterhoen	3	0,62		Spreeuw	28	5,55	
Meerkoet	5	1,03		Zanglijster	78	16,03	
Scholekster	1	0,21		Grote Lijster	5	1,03	KW
Kievit	7	1,44		Grauwe Vliegenvanger	21	4,23	GE
Kleine Plevier	1	0,21		Blauwborst	25	5,14	
Watersnip	3	0,62	BE	Bonte Vliegenvanger	3	0,62	
Tureluur	1	0,21	GE	Gekraagde Roodstaart	9	1,85	
Holenduif	3	0,62		Roodborsttapuit	28	5,67	
Zomertortel	1	0,21	KW	Heggenmus	31	6,37	
Koekoek	9	1,85	KW	Witte Kwikstaart	3	0,62	
Bosuil	1	0,21		Graspieper	40	8,22	GE
Kleine Bonte Specht	13	2,67		Boompieper	70	14,40	
Grote Bonte Specht	67	13,77		Appelvink	24	4,93	
Groene Specht	2	0,41		Goudvink	34	6,99	
Boomvalk	1	0,21	KW	Groenling	14	2,88	
Grauwe Klauwier	1	0,21	BE	Kneu	39	8,00	GE
Kauw	7	1,00		Putter	39	8,00	
Zwarte Kraai	12	2,47		Sijs	1	0,21	
Zwarte Mees	4	0,82	GE	Geelgors	21	4,32	
Kuifmees	2	0,41		Rietgors	122	25,08	

4.2 Beheertypen en kwaliteitsbepalende SNL-soorten

In Zandhuizen en De Hoeve wordt door Staatbosbeheer een aantal SNL-beheertypen gehanteerd. Tabel 4 geeft hiervan een overzicht en van de kwaliteitsbepalende broedvogels. In de meeste types is slechts een klein deel van de kwalificerende soorten vastgesteld. Dit heeft enerzijds te maken met de geringe oppervlakte van de types, in combinatie met het feit dat veel van de kwalificerende soorten in het algemeen niet voorkomen in kleinere, geïsoleerd liggende habitats. In ruigteveld, dat maar 1.24 ha beslaat, werd een opmerkelijk groot aandeel van de kwalificerende soorten vastgesteld.

Tabel 4. In het gebied voorkomende SNL-types met kwalificerende vogelsoorten. -= geen kwalificerende soort voor dit type. De genoemde aantalen zijn de territoria binnen de omgrenzing van de desbetreffende beheertypen.

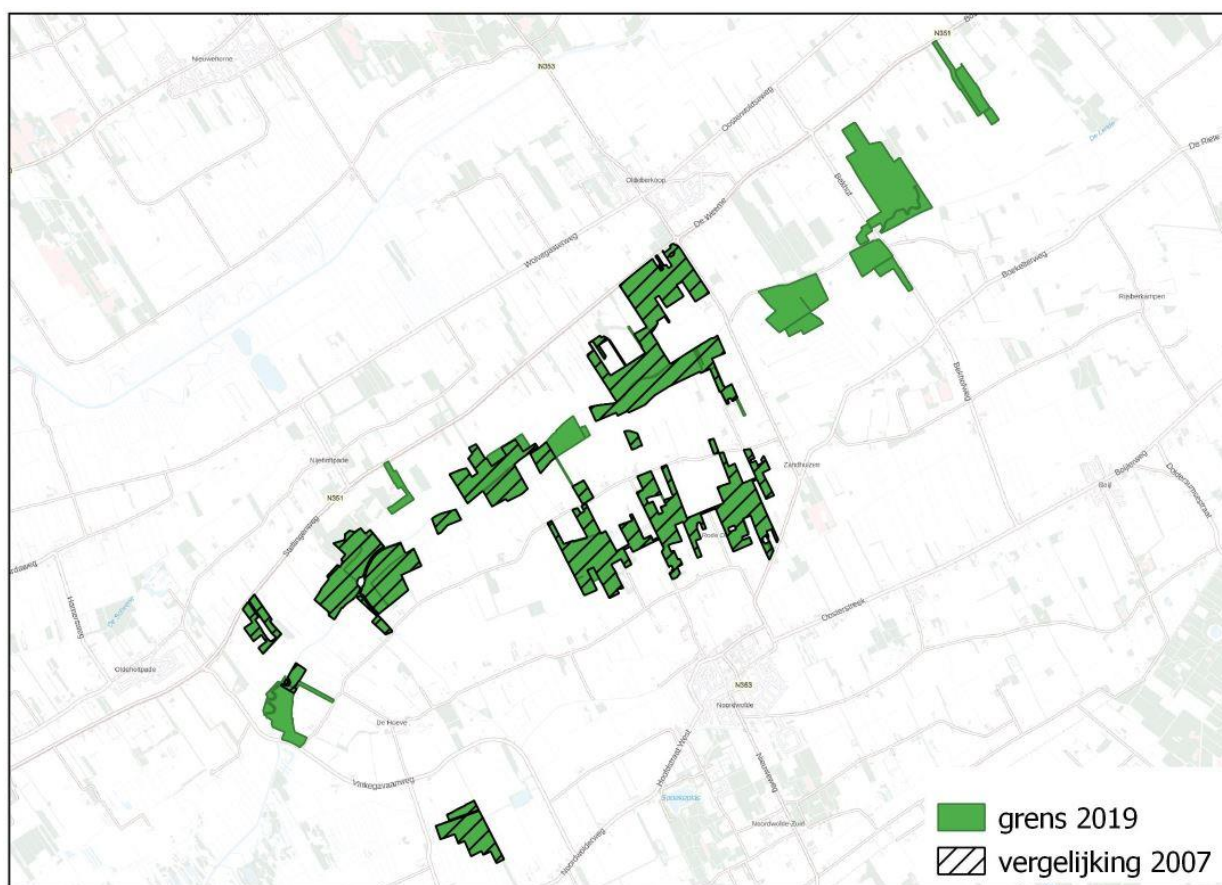
Beheertypen waarvoor geen kwalificerende vogelsoorten zijn aangewezen, zijn niet in de tabel opgenomen. N05.01 = moeras, N06.04 = vochtige heide, N07.01 = droge heide, N10.01 = nat schraalland, N10.02 = vochtig hooiland, N12.06 = ruigteveld, N14.02 = hoog- en laagveenbos, N15.02 = dennen- eiken- en beukenbos, N16.03 = droog bos met productie, N16.04 = vochtig bos met productie, N17.02 = droog hakhout

SNL-type	N05.01	N06.04	N07.01	N10.01	N10.02	N12.06	N14.02	N15.02	N16.03	N16.04	N17.02
Oppervlakte (ha)	43.75	24.36	2.59	23.38	67.41	1.24	31.85	49.05	153.60	5.27	0.37
Korhoen	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-
Lepelaar	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Roerdomp	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Woudaap	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kwak	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Purperreiger	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Grote Zilverreiger	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Wespendief	-	-	-	-	-	-	-	0	1	-	-
Bruine Kiekendief	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Blauwe Kiekendief	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Waterral	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kwartelkoning	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-	-
Klein Waterhoen	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kleinst Waterhoen	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Porseleinhoen	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Wulp	-	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-
Grutto	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-	-
Kemphaan	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-	-
Watersnip	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-
Tureluur	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-	-
Draaihals	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-
Middelste Bonte Specht	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	-
Kleine Bonte Specht	-	-	-	-	-	-	2	3	7	0	-
Grote Bonte Specht	-	-	-	-	-	-	8	-	-	1	-
Zwarte Specht	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	-
Groene Specht	-	-	-	-	-	-	-	1	0	0	-
Grauwe Klauwier	-	0	0	-	-	0	-	-	-	-	-
Klapekster	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-
Wielewaal	-	-	-	-	-	-	0	0	0	0	-
Raaf	-	-	-	-	-	-	-	0	0	-	-
Matkop	-	-	-	-	-	-	10	-	-	0	-
Buidelmees	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Baardman	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boomleeuwerik	-	-	0	-	-	-	-	0	0	-	0
Veldleeuwerik	-	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-
Fluiter	-	-	-	-	-	-	-	2	2	0	-
Grote Karekiet	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rietzanger	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bosrietzanger	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Spotvogel	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-
Sprinkhaanzanger	2	0	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Snor	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Grasmus	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-
Vuurgoudhaan	-	-	-	-	-	-	-	0	1	0	-
Boomklever	-	-	-	-	-	-	-	8	17	0	-
Boomkruiper	-	-	-	-	-	-	5	-	-	1	-
Grauwe Vliegenvanger	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Blauwborst	3	-	-	-	-	-	4	-	-	0	-
Nachtegaal	-	-	-	-	-	0	0	-	-	0	-

SNL-type	N05.01	N06.04	N07.01	N10.01	N10.02	N12.06	N14.02	N15.02	N16.03	N16.04	N17.02
Oppervlakte (ha)	43.75	24.36	2.59	23.38	67.41	1.24	31.85	49.05	153.60	5.27	0.37
Gekraagde Roodstaart	-	-	-	-	-	-	0	-	-	-	0
Paapje	-	0	-	-	-	0	-	-	-	-	-
Roodborsttapuit	-	3	0	-	-	1	-	-	-	-	-
Tapuit	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-
Gele Kwikstaart	-	-	-	0	0	-	-	-	-	-	-
Graspieper	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boompieper	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Keep	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0	-
Appelvink	-	-	-	-	-	-	-	6	15	1	-
Groenling	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Kneu	-	-	-	-	-	0	-	-	-	-	-
Putter	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	0
Sijs	-	-	-	-	-	-	-	0	1	0	-
Geelgors	-	12	0	-	-	0	-	2	4	-	0

4.3 Vergelijking met eerdere karteringen

Eerdere karteringen stammen uit 1989 (Vogel 1989), 1999 (Jager 1999) en 2007 (Jager 2007). Deze vonden echter plaats binnen andere begrenzingen en bestreken slechts kleine delen van Koepelbos, Barte en Noordwoldermeenthe, waardoor een grote mate aan onvolledigheid in het geding is. De combinatie van allerlei randinvloeden (toevalligheid; territoria net wel, net niet binnen het gebied) én het effect door het waarnemersverschil (1989 andere teller), maakt de uitkomst van de vergelijking al gauw onbetrouwbaar. Bijkomende factor is dat de karteringen qua tijd ver uit elkaar liggen; in de voorbije 20-30 jaar is de broedvogelgemeenschap op landelijk/regionaal niveau soms drastisch veranderd. Al deze aspecten maken de interpretatie van aantalsontwikkelingen en het daaraan verbinden van conclusies knap lastig.

Figuur 2. Begrenzing van het getelde en vergeleken gebiedsdeel (347 ha) in 2007 en 2019: betreft Koepelbos, de Barte, Noordwoldermeenthe, Oeverlanden Linde, de Hoeve, Schutsluis, Koningsbergen en Weteringpetten.

Voor het meest betrouwbare beeld over het aantalsverloop van broedvogels, is er daarom voor gekozen om alleen de vergelijking tussen 2007 en 2019 te tonen (figuur 2, tabel 5). Deze is gebaseerd op dezelfde waarnemer en op een veel grotere oppervlakte (namelijk 347 ha) met dezelfde begrenzing. De toelichting op de vergelijkingstabel is o.a. gebaseerd op de landelijke BMP-indexen uit de actuele database van Sovon.

Tabel 5. Vergelijking van de inventarisatieresultaten in 2007 en 2019 in Koepelbos, de Barte, Noordwoldermeenthe, Oeverlanden Linde, de Hoeve, Schutsluis, Koningsbergen en Weteringpetten (347 ha). nvg: niet integraal geteld. In deze tabel staan de soorten voor het gemak op alfabetische volgorde.

Soort	2007	2019	Soort	2007	2019
Appelvink	5	20	Knobbelzwaan	5	5
Blauwborst	12	21	Koekoek	6	9
Boerenzwaluw	3	0	Krakeend	0	1
Bonte Vliegenvanger	2	3	Kramsvogel	1	0
Boomklever	16	23	Kuifeend	1	0
Boomkruiper	33	63	Kuifmees	8	1
Boompieper	47	50	Kwartel	2	2
Bosrietzanger	100	50	Kwartelkoning	1	0
Braamsluiper	2	1	Matkop	20	21
Buizerd	9	14	Meerkoet	9	3
Dodaars	1	2	Nijlgans	2	1
Fazant	0	10	Paapje	1	0
Fluiter	1	2	Putter	24	30
Geelgors	9	20	Ransuil	1	0
Gekraagde Roodstaart	2	8	Rietgors	69	97
Gele Kwikstaart	1	0	Rietzanger	2	5
Glanskop	9	8	Roodborsttapuit	0	20
Goudhaan	Nvgt	45	Sijs	0	1
Goudvink	23	25	Snor	1	0
Grasmus	84	144	Sperwer	6	5
Graspieper	9	25	Spotvogel	0	1
Grauwe Gans	4	35	Spreeuw	23	21
Grauwe Vliegenvanger	8	16	Sprinkhaanzanger	15	10
Groene Specht	0	1	Staartmees	14	6
Groenling	5	11	Tuinfluiter	nvg	91
Grote Bonte Specht	28	52	Vuurgoudhaan	0	1
Grote Canadese Gans	0	1	Waterhoen	3	3
Grote Lijster	13	4	Waterral	1	9
Havik	2	1	Watersnip	9	2
Heggenmus	nvg	23	Wespendief	0	1
Holenduif	1	3	Wilde Eend	18	30
Kauw	2	6	Witte Kwikstaart	0	2
Kievit	5	3	Zanglijster	68	62
Kleine Bonte Specht	5	11	Zomertortel	9	1
Kleine Karekiet	91	73	Zwarte Kraai	7	6
Kleine Plevier	0	1	Zwarte Mees	nvg	3
Kneu	20	29	Zwartkop	113	240

Toelichting op de vergelijking 2007-2019

Bij aantalsontwikkelingen van broedvogels is vooral de mogelijke relatie met het beheer en het gebied interessant voor de beheerder. Bij incidentele en/of in kleine aantallen vastgestelde soorten, waarbij zoals eerder opgemerkt de 'factor toevalligheid' navenant veel gewicht in de schaal legt, valt daar vaak weinig zinnigs over te zeggen. Kijkend naar landelijke 'knelsoorten', lijkt het patroon daarvan in Zandhuizen en De Hoeve niet veel anders. Soorten waarvoor meerjarige achteruitgang geldt, laten ook hier afname zien, waaronder: Grote Lijster, Kievit, Kuifmees, Staartmees, Watersnip en Zomertortel. Bij

een aantal soorten dat t.o.v. 2007 afnam, is de oorzaak hiervoor waarschijnlijk ook in meer directe zin te relateren aan biotoopveranderingen in het gebied zelf. Bijvoorbeeld bij Bosrietzanger, Kleine Karekiet en Sprinkhaanzanger, die het door verdroging en voortschrijdende successie van moerassige delen moesten doen met teruggedrongen voorkeurs habitat van bepaalde natte ruigtes en riet. Een typische natte hooilandvogel, zoals de Watersnip, heeft vrijwel zeker ook terrein moeten prijsgeven in de Barte, vanwege oprukkend bos in schraal grasland en veenmosrietland. Dit is ook in het nadeel van de Grote Lijster, die weliswaar in bomen nestelt, maar graag foerageert in aangrenzend grasland. Het in de Barte tot laat in de lente doorgaan met maaien, opbinden en weghalen van riet (waar volgens constatering tot begin/medio mei mee werd doorgedaan) en daarmee gepaard gaande verstoring in de balts- en broedfase, was vermoedelijk ook belemmerend voor een soort als de Watersnip.

Relatief veel vogels komen t.o.v. 2007 positiever naar voren, waarvan het merendeel ook landelijk (meerjarig) gezien behoort tot succesvollere soorten. Dit geldt in Zandhuizen en De Hoeve onder meer voor: Appelvink, Blauwborst, Boomklever, Boomkruiper, Buizerd, Gekraagde Roodstaart, Grote Bonte Specht, Grasmus, Grauwe Gans, Groenling, Kleine Bonte Specht, Putter, Rietzanger, Roodborsttapuit, Waterral en Zwartkop. De (soms flinke) toenames van bosvogels (merendeels holenbroeders) zoals Appelvink, Boomklever, Boomkruiper, Grote Bonte Specht, Holenduif, Kauw, Kleine Bonte Specht zijn op zich niet echt verrassend. Genoemde soorten doen het (behalve Holenduif en Kauw) de afgelopen tien jaar, in het kielzog van dispersie/areaaluitbreiding, in het algemeen goed in ouder bos; zo ook in Zuid-Friesland. Het verschijnen van de Groene Specht en Vuurgoudhaan is hier ook aan toe te schrijven. Van andere toegenomen vogels hebben Geelgors, Gekraagde Roodstaart, Grauwe Vliegenvanger (open bos/randen), Grasmus, Groenling, Goudvink, Kneu, Putter, Roodborsttapuit, Zwartkop, (kruid- en struiklagen/jong bos) vrijwel zeker ook (soms sterk) geprofiteerd van bomenkap en/of windworp (in afstervend essenbos), waardoor enerzijds openheid in bos is ontstaan en anderzijds veel kruidenruigtes en struikjes zijn verschenen. In combinatie met verbossing elders (hei/grasland/moeras) in het gebied heeft dat met name voor soorten zoals Grasmus en Zwartkop, die beide explosief toenamen, geresulteerd in optimaal habitat. De Spotvogel werd hier tevens door aangetrokken. In het licht van hun landelijke achteruitgang, kunnen in de categorie positief ook de Wilde Eend, Matkop en Sperwer worden genoemd, die zich (vooralsnog) goed handhaven in het gebied. Het aantal Graspiepers tot slot steeg, doordat de soort (ook) goed uit de voeten kan in verruigd grasland.

4.4 Soortbespreking

Enkele (meest schaarsere tot zeldzame (Rode lijst-)soorten en roofvogels, die bij deze kartering werden vastgesteld in de verschillende deelgebieden, worden hierna kort besproken. Aantallen vermeld tussen haakjes slaan op territoria die (soms net) buiten de karteergrens vielen.

Slobeend, n=1(1)

De eendensoort kwam voor in Kontermans, waar de combinatie van plasdras, ondiepe slootjes (foerageren) en vochtig tot nat, plaatselijk ruig grasland (nestelen) voorzag in aantrekkelijk broedhabitat. In hetzelfde gebied werd nog een territorium van de Slobeend vastgesteld, net buiten de karteergrens.

Wintertaling, n=1 (1)

De kleinste in ons land broedende taling werd een paar keer in de broedtijd waargenomen (waakzaam mannetje) in de door grasland en natte ruigte geflankeerde, zuidoostelijke meander in Stuttebosch. Een tweede territorium buiten de karteergrens lag helemaal aan de westkant van de Lindevallei bij Kontermans, eveneens in een meander met ruig grasland eromheen.

Kwartel, n=4

Roepende Kwartels, die soms uiterst nieuwsgierig tot vlakbij de verheugde waarnemer kwamen, werden gehoord in de Barte (1), Oeverlanden de Linde (2) en Weteringpetten (1). In deze gebieden vormde het aanbod van bloem- en kruidenrijk grasland met ruigteranden (waarin de meeste vogels zich ophielden) aantrekkelijk biotoop.

Dodaars, n=2

Beide territoria op basis van roepende vogels en zichtwaarnemingen van stiekeme, door dunne rietkraagjes heen zwemmende vogels, werden vastgelegd in Schutsluis in een ondiepe plas te midden van grasland.

Geplukt sperwervrouwtje onder het eveneens gepredeerde nest in de jongenfase, aan de westkant van Noordwoldermeenthe (19 juni 2019).

Roofvogels: Wespendif, n=1, Havik n=1, Sperwer n=6, Buizerd n=18, Boomvalk n=1

Gedetailleerdere informatie over het broedsucces van alle vastgestelde roofvogels was niet voorhanden. Een waarneming van een stiekem wespendifmannetje, vlak achter het Rode Dorp, leidde kort daarop tot een nestvondst (Florian Bijmold) in een nabij sparrenvak in Noordwoldermeenthe. Daarnaast werden meermaals verschillende Wespendifieven gezien in Koepelbos en Stuttebosch, maar deze waarnemingen leverden geen concreet territorium op.

Tabel 6 waar welke aantallen en soorten roofvogels in de verschillende deelgebieden van Zandhuizen en De Hoeve in 2019 in totaal werden vastgesteld. Aantallen tussen haakjes vallen nèt buiten de grens.

Deelgebieden	Wespendif	Havik	Sperwer	Buizerd	Boomvalk
Nijeberkoop					
Stuttebosch			1	1	
Bekhof				1	
Madenweg				1	1
Koepelbos			1	1	
De Barte		1		2	
Noordwoldermeenthe	1		3	6	
Oeverlanden Linde			1	1	
Schutsluis				1	
de Hoeve				1	
Koningsbergen			1	1	
Kontermans				1	
Weteringpetten				2	
Totaal	1	1	7	18	1

De enige vastgestelde Havik met nestvondst (grove den) zat aan de noordkant van de Barte, nabij de Stellingweg. In bijna alle buizerdterritoria werden bezette nesten gevonden, behalve van het paar in Stuttebosch, waar het territorium is gebaseerd op een vogel met nestmateriaal en zichtwaarnemingen van baltsende of enkele vogels boven het bos. Op meerdere nesten werden eind mei/begin juni terloops kleine tot vliegvlugge jongen gezien. In de zeven sperwerterritoria werden vijf nesten getraceerd: in Koepelbos (1 paar in grove den), Noordwoldermeenthe (3 paar in sitkar- en fijnspar) en Koningsbergen (1 paar in grove den). Eén van de nesten in Noordwoldermeenthe aan de westkant werd in juni in de jongenfase gepredeerd aangetroffen, en ook het vrouwtje lag geplukt onder de nestboom. In Madenweg werd in een stakerige essenkruin langs de rand van een ingestort essenbos, een door een Boomvalk bezet zwarte kraaiennest gevonden.

Tureluur, n=1

In de beekdalgraslanden van de Linde is het aantal graslandvogels, waaronder zeker de Tureluur, de afgelopen decennia drastisch teruggelopen (eigen waarneming). In het natte grasland met plasdras in Kontermans werd het enige paar vastgesteld, in gezelschap van een handjevol Kieviten en een paar Scholeksters.

Zomertortel, n=1

Van één de laatste bolwerkjes van de Zomertortel in de bossen van Zuidoost-Friesland, zoals in Spokedam bij Noordwolde en in Noordwoldermeenthe, waar in 2007 tezamen nog zo'n twintig paartjes voorkwamen (Jager 2007), is tegenwoordig bar weinig meer over. Met pijn en moeite werd een koerende Zomertortel gehoord in een fijnsparrenbosje in de Meenthe op steenworpafstand van de Meentweg. Een vandaag de dag zeldzame ervaring die de waarnemer, in retrospectieve terugblik op betere tijden, die deze prachtige duif ooit kende, niet geheel onberoerd liet.

Koekoek, n=9

De Koekoek werd tijdens alle veldronden vanaf begin mei bij herhaling gehoord en gezien (vaak meerdere vrouwtjes met enkele mannetjes tegelijk), vooral in de deelgebieden langs de Linde met door riet, ruigte en bosjes omgroeide petgaten. Zeer waarschijnlijk profiteerde de vogel van het algemene voorkomen hier van regelmatig geparasiteerde waardvogels, zoals Kleine Karekiet (rietstroken), Bosrietzanger (kruidenrijke zomen) of Graspieper (bloemrijk grasland).

Grauwe Klauwier, n=1

In een door de essentakziekte bezwaken bosje in Nijeberkoop, vond de Grauwe Klauwier geschikt habitat in de vorm van een ruigteveldje met veel braam,- berken,- meidoorn en vlierstruikjes. Het territorium is gebaseerd op een nestindicatief mannetje, dat andere vogels op felle wijze wegjoeg en vanuit het topje van een manshoge meidoorn voortdurend alarmeerde.

Spotvogel, n=8

Spotvogels waren vooral te vinden in tamelijk vochtig, zeer weelderig struikhabitat bij de Bekhofplas en Madenweg, waar meerdere zingende vogels op relatief korte afstand van elkaar vandaan zaten.

Zwarte Mees, n=4

Zwarte mezen werden slechts op een enkele plaats in naaldbos (Douglas en fijnspar) gehoord en gezien, in Stuttebosch (1), Koepelbos (2) en Noordwoldermeenthe (1). Aan dit type naaldbos zijn Zwarte Mezen sterk gebonden. Hoewel de soort in 2007 niet werd geteld en een vergelijking dus niet mogelijk is, staat vast dat de soort sterk is afgenomen in het gebied. Overigens geldt deze afname voor de meeste bossen in Zuid-Friesland (eigen waarneming).

Kneu, n=39

Deze zaadeter puur sang kwam verrassend goed naar voren in kruidenruigtes (foerageren) met struikbosjes (nestelen) rond schraal grasland en heide. Dit was met name het geval in gebiedsdelen langs het centrale deel van de Linde, zoals in Oeverlanden Linde en Schutsluis, waar in los groepsverband dicht bij elkaar genesteld werd.

5. Evaluatie

De afname of het verdwijnen van bepaalde soorten valt te relateren aan landelijke krimp, maar heeft ook te maken hebben met habitatverlies of beheer in het gebied. Denk hierbij aan verbossing/verdroging van moeras, veenmosrietland en schraalland, waar riet/ruigtevogels (Snor, Bosrietzanger, Kleine Karekiet) en draslandvogels zoals Watersnip en Kievit e.a. op gesteld zijn. Het ontbreken van geleidelijke overgangen naar, en in hoog tempo verder intensiveren van omliggend agrarisch gebied in de Lindevallei (meer en meer bespoten gewassen), heeft als belangrijke oorzaak waarschijnlijk bijgedragen aan biotoopverlies voor diverse soorten, zoals de Grote Lijster, Staartmees en Zomertortel.

Voor populatiebehoud van gevestigde vogels en het aantrekken van andere (veeleisender) soorten zou het goed zijn het beheer te richten op extensivering en méér variatie, zodat een grotere diversiteit aan habitats en pionierssituaties verkregen wordt. Het stimuleren van natuurlijke boszomen is daarbij van grote meerwaarde. In plaats van grootschalig ingrijpen kan dit worden bewerkstelligd door op kleinschalig niveau maatregelen uit te voeren, zoals uitdunnen van bos/randen. De spontane ontwikkeling in kwijnend en grotendeels omgevallen essenbos, laat zien hoe snel pionierssituaties kunnen uitgroeien tot gevarieerd biotoop voor diverse (opportunistische) soorten (denk aan Grauwe Klauwier en Kneu). Het verdient aanbeveling om de ontplooiing van natuur naar opeenvolgende groeistadia in deze terreindelen gewoon op zijn beloop te laten: eventueel bijsturen kan altijd nog.

Intensieve houtoogst gebeurt voornamelijk in naaldbos. Specifieke naaldbosvogels komen door dit stelselmatige habitatverlies in de knel. Het is raadzaam hier bij het vervolgbeheer bedachtzamer mee om te gaan. Voor veel vogels is het van levensbelang dat van oorsprong natte gebieden hun natte karakter behouden. Dit geldt ook voor vochtige bostypen, die gunstig zijn voor de groei van zachthout en de vorming van een vitale kruid- en struiklaag. Om de Matkop aan het gebied te blijven binden is dit essentieel. Voor soorten van veenmosrietland (Barte, Weteringpetten) is het nodig om jaarlijks kleinschalig rietmaaien in stand te houden, liefst wel (ruim) voor 1 april.

Nat schraal/hooiland in de Barthe met een rijk palet aan zeldzame flora, o.a. brede- en rietorchis en grote en kleine ratelaar (18 juni 2019).

Literatuur

- van Kleunen A., Foppen R. & van Turnhout C. 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen
- Jager K. 1999. Broedvogels van enkele Staatsbosbeheerterreinen in Zuid-Friesland. SOVON-inventarisatierapport 99/18. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Jager K. 2007. Broedvogels van drie Staatsbosbeheerobjecten in de Lindevallei. SOVON-inventarisatierapport 2007/60. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Vergeer J.W., van Dijk A.J. & Boele A., van Bruggen J. & Hustings F. 2016. Handleiding SOVON broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Uit deze PDF zijn de stippenkaarten verwijderd. Voor aanvullende gegevens kunt u contact opnemen met Vincent de Boer (vincent.deboer@sovon.nl)

In opdracht van:

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

